
І педагогам, і батькам, і дітям варто знати, що організм неповнолітнього у 6-8 разів швидше від організму дорослого звикає до алкоголю. У дітей, які вживають алкоголь до десятирічного віку, швидко розвивається хронічний алкоголізм, протікає він дуже важко. Молоді люди, які вживають спиртне у віці 10-25-ти років, можуть захворіти хронічним алкоголізмом. У юнаків, які зловживають алкоголем, частіше, ніж у дорослих, спостерігаються алкогольні психози. Такі хворі стають грубими, озлобленими, вони кидають навчання, коло їх інтересів звужується.

У стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння підлітки значно швидше і легше, ніж дорослі, втрачають над собою контроль, позбуваються можливості критично ставитись до своєї поведінки, стають неврівноважені, легко збуджуються. Все це полегшує або безпосередньо викликає здійснення ними аморальних вчинків, правопорушень і злочинів. Кримінологія стверджує, що приблизно 60 процентів злочинів неповнолітні вчинили в нетверезому стані. Ведучи мову про шкідливість нікотину, алкоголю і наркотиків, *варто зосереджувати увагу учнів на питанні так званого "пасивного" куріння*. Так, під час куріння 20% нікотину проникає в організм курця, 25 % руйнується в процесі згоряння тютюну, 5% залишається в недопалку, а 50 % потрапляє в повітря. З повітрям, що його видихає курець, в навколишнє середовище надходить 68% нікотину, а також окис вуглецю чи інші шкідливі речовини. Перебування лише протягом однієї години в накуреному непровітрюваному приміщенні "відповідає" викурюванню чотирьох сигарет. Концентрація карбоксигемоглобіну у пасивних курців досягає 1,4 %, тобто лише в 3-7 разів менша, ніж у активних курців (4,4-9,5 %). Отже, багато людей, по суті, отруюються тютюновим димом; і вся відповідальність за це лягає на активних курців. Ще Л.Толстой писав: "Кожна людина нашого сучасного середнього виховання визнає за невихованість... порушувати здоров'я інших людей. Ніхто не дозволить собі помочитись у кімнаті, де перебувають люди, або зіпсувати повітря... Але з тисячі курців жоден не посоромиться напустити нездорового диму, де дихають повітрям жінки, діти, які не курять, не відчуваючи при цьому ні найменшого докору сумління" [3, 287].

Зрозуміло, що в організмі людей, які зазнають "обкурювання", відбуваються приблизно такі ж зміни, як і в курців: порушується газообмін, частішає дихання, змінюється ритм серцевої діяльності, швидше настає втома, з'являється кашель тощо. Забруднене тютюновим димом повітря може спричинити загострення бронхіальної астми, зумовити хворобливі симптоми у хворих на алергію, приступи стенокардії тощо.

Про небезпеку "пасивного" куріння свідчать такі факти. Навіть малої дози тютюнового диму, який потрапив до кімнати, де знаходиться дитина, досить, щоб у неї піднялась температура. На думку спеціалістів, 60 відсотків дітей, які хворіють на легені, виростають у сім'ях, де батьки курять в кімнаті. У сім'ях, де курили батьки, 67 відсотків хлопців і 78 відсотків дівчат також починають курити, а згодом ставши дорослими, 80 відсотків зберігають цю звичку. Якщо підліток викурив хоч би дві цигарки, в 70-ти випадках із 100, він буде курити все життя.

Розглянуті нами питання змісту антиалкогольної та антинаркоманної виховної роботи реалізуються у процесі вивчення навчальних предметів і в позакласній роботі з учнями.

література

1. Борисов Е.В., Василевская А.П. Алкоголь и дети. – М., 1981.
2. Рязанов В.Р. Как предупредить алкоголизм. – М., 1986.
3. Толстой Л.Н. Для чего люди одурманиваются// Полное собрание сочинений: В 90 т. – М., 1928-1958. – Т. 27.
4. Ягодинский В.К. Школьникам о вреде алкоголя и никотина. – М.:Просвещение, 1986.

Іван ЗАПОРОЖАН (ЗМІСТ)

НОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність проблеми правового виховання молодших школярів на сучасному етапі розбудови національної школи обумовлена наступними основними факторами:

По перше, однією із сторін всебічного розвитку особистості є наявність у неї високої культури поведінки, адже не можна вважати фізично здоровою людину культурною, коли вона,

---

маючи ґрунтовні й обширні знання, добре працюючи чи навчаючись, порушує норми моралі чи законів;

по-друге, в Україні спостерігається тенденція зростання дитячої злочинності; кількість злочинів, скоєних неповнолітніми, становить понад 13% усіх зареєстрованих в країні; поширення злочинності серед неповнолітніх випереджує її загальне зростання, при цьому вона “омолоджується” [4, 59];

по-третє, новий Карно-процесуальний кодекс України передбачає розгляд справ неповнолітніх у судах з одинадцяти років [1].

З огляду на сказане, вважаємо за доцільне здійснення правовиховної роботи з учнями з перших днів їх перебування у школі за різними напрямками її навчально-виховної діяльності.

Одним з основних аспектів правовиховної роботи школи є формування у молодших школярів культури поведінки. Саме її відсутністю характеризуються неповнолітні правопорушники. Адже, як правило, учні, які добре поведуться в школі, так само ведуть себе й за її межами. Хто привчився й звик безвідмовно виконувати правила для учнів, той легко виконуватиме і всі інші правила людського співжиття. Правила поведінки для учнів — це специфічні вимоги суспільства до свого молодого покоління.

Глянемо, як ставляться до правил поведінки учнів у правовій державі. В американських школах розроблена чітка система правил поведінки учня. Ними визначено навіть порядок входу до приміщення і виходу з нього, рух в коридорах під час зміни занять, як діяти в бібліотеці, на спортивних майданчиках і в спортивному залі під час розваг. Хоч учні не носять шкільної форми, але школи вносять певні обмеження в одязі. Є й вимоги стосовно зовнішнього вигляду. Суворо забороняється папіння в межах школи, грубі вислови, вживання спиртного. Адміністрація слідкує за відвідуванням учнями школи і має суворі правила реєстрування пропусків і запізнень.

Правила поведінки публікуються в довіднику школи, вони вручаються учневі, і таким чином доводять їх зміст до відому батьків учнів. Розробляються ці норми поведінки спільно вчителями і учнями. На загальних зборах приймається цей “кодекс честі” — збірник правил, які всі клянуться виконувати [2, 345].

Напевне є нагальна потреба розробити і затвердити детальні правила поведінки учнів молодших класів і в українських школах. Зауважимо, що в правилах поведінки у школі не буде зайвим записати: “Бережи свою парту, приміщення свого класу. Не пиши на парті, не брудни її чорнилом”, “Гуляючи в коридорі, держись правої сторони, швидко не бігай, голосно не кричи, не затівай бійки”. У правилах поведінки вдома не зайвими будуть нагадування: “Намагайся не чекати, коли тебе попросять про допомогу, нагадають про твої обов’язки”, “Не можна висловлювати незадоволення, що у тебе немає тої чи іншої речі” (з “етичного кодексу В.Сухомлинського). У правилах поведінки на вулиці, крім правил безпечної поведінки учнів на вулицях і дорогах, можуть мати вимоги типу: “Бережи свій під’їзд і слідкуй за тим, щоб і інші дотримувались правил порядку в під’їзді”, “Якщо хтось упав, допоможи піднятися. Не смійся, не звертай особливої уваги на людей з фізичними вадами”, “Розмовляючи з дорослими, не тримай руки у кишенях”. У правилах поведінки в громадських місцях варто не забувати таких “дрібниць”: “При виході з тролейбуса не кидай квитка під ноги”, “У роздягальні треба стати в чергу за пальто”, “У залі для глядачів не можна смітити, лузати насіння”. До речі, нами розроблені такі правила поведінки для учнів молодших класів і введено в школах Тернопільського району.

У змісті системи виховної роботи школи особливе місце має посідати правове виховання молодших школярів. Може дещо незвично говорити про нього стосовно учнів молодших класів. Але нещодавно прийнятий карно-процесуальний кодекс передбачає, що в нашій країні створюються дитячі суди, що розглядатимуть справи неповнолітніх, яким виповнилося одинадцять років [1]. Значить, є потреба серйозно зайнятись правовим вихованням уже в молодших класах школи. Однак, через невідповідність до цієї справи педагогів, відсутність необхідної методичної літератури, правовиховна робота школи в цьому плані не відповідає вимогам часу. Правове виховання молодших школярів, як правило, зводиться до ознайомлення їх з деякими питаннями кримінального права. Залишаються поза увагою інші галузі права (адміністративне, сімейне, трудове, цивільне), які відіграють не меншу роль у житті людини.

Працівники правоохоронних органів, виступаючи перед дітьми, захоплюються висвітленням конкретних злочинів, механізмів їх скоєння і розкриття. Така деталізація тільки викликає нездорову зацікавленість і “навчає” методиці скоєння протиправних дій. Не дається морально-правова оцінка негативним вчинкам, не підкреслюється невідворотність відповідальності за скоєне, не говорячи вже про рівень доступності подання правової інформації. Потребує особливої уваги проблема виховання в учнів поваги до тих, хто стоїть на охороні порядку і закону. З цією метою не завадило б повести учнів у відділок міліції, на пост ДАІ, організувати зустрічі з представниками правоохоронних органів.

Здійснення правовиховної роботи з молодшими школярами вимагає використання негативних прикладів, щоб показати недоцільність їх наслідування. Передусім важливо не зловживати такими прикладами, щоб в учнів не склалося враження про оточуюче середовище як про сукупність тільки негативних явищ. По-друге, треба домагатися колективного осуду негативних проявів, які мають місце в класі чи школі. По-третє, якщо учні не розуміють суті негативного вчинку, є потреба розвінчати його на конкретних прикладах, зокрема зрозумілих і відомих їм, показати його аморальність. По-четверте, необхідно розкрити учням шкідливість і аморальність окремих звичок, які призводять до відповідних негативних вчинків. По-п'яте, особлива виховна цінність у залученні школярів до посиленої діяльності у боротьбі з проявами морального зла. Така орієнтація дає можливість формувати в школярів “імунітет” проти морального зла.

Профілактика правопорушень неповнолітніх вимагає своєрідного підходу і до вибору методів та форм виховної роботи. Початкова школа зловживає словесними методами впливу, що призводить до зайвого моралізування, якого так не люблять діти. У шкільній практиці мають застосовуватись такі методи, які сприяли б формуванню в школярів умінь та навичок правомірної поведінки. Досвід переконує, що нерідко учні в певних ситуаціях діють неправомірно, тому що не мають досвіду, а теоретичні знання не спрацьовують. Тому школярів частіше треба ставити в ситуацію вибору того чи іншого типу поведінки, організувати різноманітні рольові ігри, привчати до дотримання правил людського співжиття. Для порівняння — в американських школах для формування певних якостей законопослушної людини для привчання дітей діяти в конкретній ситуації створюють відповідні умови в яких учні “вправляються”. Саме таким чином їх навчають “ладити з людьми”, “керувати і підкорятися” [2, 345].

Особливе місце у правовиховній роботі з молодшими школярами посідає навчальний процес. Школа нерідко вишукує різноманітні причини правопорушень школярів, не помічаючи головної — нелади в учнів у навчанні. Переважна більшість неповнолітніх правопорушників — це учні, які не мали інтересу до навчання або втратили його, не мають бажання знати. “Найстрашніше горе, — писав В.Сухомлинський, — горе для сім'ї, горе для школи, горе для суспільства, якщо молодій людині не хочеться знати! Небажання знати — це символічні грати, якими чоловік закриває від себе безграничне небо. Замість символічних згодом можуть появиться справжні” [3, 45]. Вже у дошкільному віці оцей “чомучка” протягом одного дня може задати дорослому більше сотні запитань. І все залежить від того, чи відповідаємо на них. Якщо дитина одержує відповіді на свої запитання, формується оте “бажання знати”. Якщо ж питання зависають у повітрі, то такого бажання не буде. Якщо учитель нічого не зробить для розвитку “бажання знати”, не викличе інтересу до свого предмета, то й матимемо молоду людину, яка “ходить до школи”, відбуваючи оцю важку повинність, або залишає її і поповнює ряди правопорушників.

Навчальна праця є основним видом діяльності школяра. Учні мають розуміти, що вона є не грою і забавою, як це було в садочку, а серйозною і відповідальною справою. Любов до праці може бути вихована тільки в праці. Людина, яка любить свою роботу, задоволена результатами своєї праці, не стане злочинцем.

Наголосимо ще на одному профілактичному аспекті навчальної діяльності учня. Він повинен розуміти користь знань, отриманих у школі, для свого майбутнього, для своєї кар'єри. Це розуміння дасть можливість подолати такі аморальні явища, як шпаргалка, намагання обманути вчителя, обікрати самого себе.

Великі потенційні можливості правовиховного плану закладені у навчальних предметах,

---

які учні вивчають у початковій школі. Виявити і реалізувати їх на уроках — важливе завдання вчителя.

Як би ми не оцінювали роль колективу у вихованні особистості з точки зору критики радянської педагогіки, треба зрозуміти, що кожен учень, навіть найперший порушник, зважає на думку своїх однокласників, нерідко навіть більше, ніж на думку своїх учителів. Не так часто якийсь школяр насмілиться протиставити себе колективу. Здебільшого порушники діють за терпимого, а то й заохочуваного ставлення до них однокласників. У такому разі говорити про якийсь колектив не доводиться. Це група байдужих до долі інших дітей, які тільки чекають, що сьогодні придумав порушник, щоб познущатися над кимось, а то й над учителем. У таких умовах він нахабніє, стає “героем” класу. Нахабність зростає до таких вершин, що однокласники, які сьогодні байдуже дивляться на його витівки, згодом стають жертвами його “розваг”. Дивно, але факт, що якийсь школяр сміливо заходить до сусіднього класу і перед усім колективом ставить на коліна тих, хто не виконав його завдання принести “замовлену” кількість гривень чи жувачок. Ми сваримо нашу армію за “дідівщину”, гадаємо, що це пережиток колишньої радянської армії, а насправді майбутнього “діда” формуємо сьогодні чи не з першого класу в школі.

Тому попередження правопорушень серед школярів має бути справою не тільки дорослих, а й самих школярів. Вони повинні в міру своїх можливостей залучатися до цієї справи. Це і діяльність дитячого самоврядування, і робота різноманітних загонів, комісій, штабів. Не повинні бути осторонь від цієї роботи і дитячі та молодіжні організації (“пластуни”, “соколи”, “козачата” та ін.).

Правовиховна робота з молодшими школярами не може не враховувати тих умов, які склалися в їх сім'ях. Виявлення сімей, які продукують цю категорію неповнолітніх, детальне вивчення стилю стосунків між подружжям, батьками та дітьми, морально-психологічного клімату сім'ї, методики виховного впливу стосовно дітей, допоможе намітити шляхи налагодження контактів між членами сім'ї, відновити її виховні можливості. Робота вчителя з цією категорією батьків надто складна і вимагає окремої розмови. Ця робота не завжди дає бажані наслідки і доводиться вдаватися до радикальних заходів — ізолювання дитини від горе-батьків, позбавляючи їх права на виховання власних дітей.

Формує відповідну правомірну поведінку в учнів стиль діяльності і ставлення до них учителя. Якщо вчитель не поспішає на урок, якщо на уроці дітям нудно, нецікаво, то чи можна чекати від учнів сумлінного ставлення до навчання, дисциплінованості, відповідальності? Якщо вчитель недоброчинний, нетактовний, то й учні негативно ставитимуться до нього, чинитимуть опір його виховному впливові. Цей негативний досвід вони переносять на ставлення до батьків і старших взагалі. Звідси й напрошується необхідність розробити своєрідний кодекс правил для вчителя.

У правовиховній роботі важливою ланкою є підготовленість до її здійснення педагогів. Про низьку правову культуру вчителів молодших класів свідчить той факт, що на запитання анкети “Які галузі права Ви знаєте?” нами отримані такі відповіді: сімейне, кримінальне, цивільне назвали 15 відсотків із опитаних учителів; сімейне, кримінальне, цивільне, трудове — 2 відсотки. Серед названих напрямків права були і такі, які в природі не існують: юстиція, правознавство, моральне, естетичне і етичне право. 62 відсотки педагогів навіть не зробили спроби відповісти на поставлене запитання.

Великі прогалини у готовності вчителів до здійснення правовиховної роботи з учнями проявляються в неумінні використати у цьому плані матеріал навчальних предметів. Понад 40 відсотків опитаних нами вчителів ці потенційні можливості не використовують, а біля 50 відсотків з них не звертаються до додаткових матеріалів, зокрема Конституції України, з метою використання їх на уроці для посилення правовиховного потенціалу уроку. З огляду на це виникає нагальна потреба посилення підготовки до правовиховної роботи в школі майбутніх учителів у вищих педагогічних закладах освіти і практичних працівників закладів освіти в системі післядипломної освіти.

література

1. Закон України “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”. — К., 1996.

-
2. Малькова З.А. Современная школа США. — М., 1971.
  3. Сухомлинський В.О. Про роботу з важкими учнями. Вибрані твори в 5 томах. — К., 1976. — Т. 2.
  4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти. — Тернопіль, 1997.

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Олена КОВАЛЕНКО (ЗМІСТ)

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ВМІНЬ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Аналіз досліджень, присвячених методичній підготовці інженерів-викладачів, показує, що головна увага в них зосереджується на виявленні змісту та принципів побудови. Так, при визначенні змісту методичної підготовки висвітлювались такі питання: досвід викладання окремих тем (В.Відякін, П.Шихін, І.Абрамов, С.Люднов), дидактичні положення щодо відбору конкретного технічного матеріалу (Б.Соколов, В.Василь'єв), алгоритми діяльності викладача або майстра виробничого навчання (В.Нікіфоров, Н.Ерганова, П.Кубрушко), конструювання педагогічних об'єктів (В.Безрукова, О.Орчаков, В.Косирев).

Більшість авторів основою побудови методичної підготовки вважає методичну діяльність, розглядаючи її як складову частину педагогічної діяльності (В.Безрукова, І.Зеєр, Н.Ерганова, П.Карпова, Б.Соколов).

На основі вивчення досвіду організації та здійснення методичної підготовки у педагогічних та інженерно-педагогічних вузах і факультетах, а також експериментального аналізу традиційної системи методичної підготовки студентів Української інженерно-педагогічної академії були виявлені основні тенденції вдосконалення методики професійного навчання, здійснено порівняльний аналіз змісту, форм і методів організації навчального процесу. Узагальнення отриманих результатів дозволило зробити такі висновки:

- сьогодні методика професійного навчання спрямована на вирішення автономних завдань і їй, як правило, притаманний поопераційний розгляд навчального процесу;
- методична діяльність, яка покладена в основу змісту методики викладання спеціальних і технічних дисциплін, є конструюванням окремих елементів навчального процесу та зводиться до створення окремих педагогічних конструкторів, що визначають вирішення тактичних завдань;
- у більшості студентів, які навчаються за традиційною системою методичної підготовки, виникають труднощі під час роботи у навчальних закладах, що пов'язані з невмінням організувати свою систему навчання та реалізувати її у навчальному процесі, викликати зацікавлення й активність в учнів, добитися досягнення потрібного рівня засвоєння навчального матеріалу;
- відсутність єдиних підходів до організації та здійснення методичної підготовки інженерів-педагогів обумовлює необхідність наукових досліджень, які спрямовані на формування ефективної системи їх методичної підготовки.

Вивчення сучасних підходів до визначення структури діяльності інженера-педагога як з позицій управління, так і з точки зору функціонально-діяльнісного підходу, дозволило зробити висновок про те, що функціональна структура педагогічної діяльності може бути подана у вигляді трьох відносно самостійних та взаємопов'язаних блоків, які включають створення проекту навчання, реалізацію цього проекту, контроль і коректування його з метою подальшого вдосконалення. Блок створення проекту навчання і є методичною діяльністю. Суть останньої полягає у тому, що в ній відбувається складна інтеграція психолого-педагогічної та інженерно-